

היום נלמד בעזרת ה':

בבא קמא דף נד

(בעמוד הקודם)

למדנו במשנתנו - נפל לתוכו שור וכליו ונשתברו כו' חייב על הבהמה ופטור על הכלים:

מתניתין: משנתנו אינה כדעת רבי יהודה שהיה מחייב על כלים שניזוקו בבור.

מאי טעמא דרבנן שפטרו נזקי כלים בבור? שנאמר "וְכִי יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר אוֹ כִּי יִכְרֶה אִישׁ בֶּרֶךְ וְלֹא יִכְסֶּנּוּ וְנָפַל שָׁמָּה שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר", מכך שלא נאמר "ונפל שמה הנופל" אלא "שור או חמור" אנו דורשים שהפסוק בא ללמדנו שחייבים רק על שור או חמור ולא על אדם וכלים, ומכאן שבעל הבור פטור על כלים שניזוקו בבור.

ורבי יהודה שמחייב על נזקי כלים בבור יענה לרבנן שהמילה "או" באה לרבות את הכלים. **ורבנן** יענו לרבי יהודה שהמילה "או" באה לחלק, דהיינו שלא תטעה לומר שחייב רק אם נפל שמה שור וחמור יחד, לכן נאמר "או" ללמדנו שחייב גם אם נפל שם שור לבד או חמור לבד. **ורבי יהודה** יענה לרבנן שמהמילה "ונפל" (= בל' יחיד) אנו לומדים לחלק. **ורבנן** יענו לרבי יהודה ש"ונפל" משמע הרבה (= שור וחמור יחד), כמו שנאמר "וְעָשָׂה בְּצִלָּאֵל וְאֶהְיָאֵב וְכָל אִישׁ תִּחַם לֵב", כלומר שהפסוק פתח בל' יחיד (= "ועשה") וממשיך שהרבה אנשים עשו, ומכאן שדרך הפסוק לומר ל' יחיד גם על הרבה.

שאלה: **אימא וכו':** אולי נדרוש את הפסוק "וְנָפַל שָׁמָּה שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר" ב'כלל ופרט', "ונפל" זהו 'כלל' (= דבר כללי, כל דבר שנופל לבור) "שור וחמור" זהו 'פרט' (= דבר מפורט, רק שור וחמור ולא משהו אחר), והכלל הוא שכשנאמר בפסוק 'כלל ופרט' אין ב'כלל' (= "ונפל") אלא את מה שיש ב'פרט', דהיינו רק שור וחמור ולא משהו אחר, וא"כ הדין יהיה שרק אם נפל לבור שור או חמור חייב אבל אם נפל שם בעל חי אחר לא, ומנין לנו שחייב על שאר בעלי חיים שנפלו לבור?

תשובה: **אמרי וכו':** בפסוק שלאחריו נאמר "**בְּעַל הַבּוֹר יִשְׁלַם**", דהיינו שחייב לשלם על הכל, וא"כ הפסוק חזר וכלל הכל, והכלל הוא ש'כלל ופרט וכלל' ה'כלל' השני בא לרבות את כל מה שיש ב'פרט', וכשם שה'פרט' מפורש בפסוק שהוא בעלי חיים (= "שור או חמור") כך כל חיובי הבור הוא על בעלי חיים, ומכאן שבעל הבור חייב על כל בעלי החיים שניזוקו בבור ולא רק על שור וחמור.

שאלה: **אי מה הפרט מפורש וכו':** א"כ נדרוש שכשם שה'פרט' (= "שור או חמור") הוא מסוג בעלי החיים שנבלתם מטמאים במגע ובמשא (= נבלת חיה ובהמה מטמאה במגע ומשא), כך חייבים בבור רק על בעלי חיים שנבלתם מטמאה במגע ובמשא, אבל על עופות שנבלתם אינה מטמאה במגע ובמשא לא יתחייב בעל הבור.

תשובה: **א"כ נכתוב רחמנא חד פרטא:** אם אתה רוצה לרבות רק בעל חי שממש דומה לשור וחמור, א"כ התורה היתה צריכה לכתוב רק אחד מהם כלומר או "שור" בלבד או "חמור" בלבד, ומכך שהתורה כתבה את שניהם אנו לומדים עופות שדומים לשור וחמור מצד שהם 'בעלי חיים'. **ביאור:** אם היה כתוב רק "שור" היינו לומדים שחייבים בבור רק על בעלי חיים שנבלתם מטמאה במגע ובמשא כמו שור, ומכך שהתורה כתבה גם "חמור" שלכאורה הוא מיותר אנו לומדים גם עופות הדומים לשניהם מצד שהם 'בעלי חיים'.

דחיית התשובה: **הי נכתוב?** איזה מהם נכתוב? אם היה כתוב רק "שור" היינו חושבים שחייבים רק על בעל חי שמקריבים אותו על המזבח כמו שור, אבל בעל חי שאינו קרב על המזבח (כגון חמור) פטור, ואם היה כתוב רק "חמור" היינו חושבים שחייבים רק על בעל חי שקדוש בבכורה כמו חמור (= בכור של חמור קדוש בקדושה, והוא נקרא 'פטר חמור'), אבל על בעל חי שאינו קדוש בבכורה (= כגון סוסים וגמלים) פטור, ונמצא שהתורה היתה חייבת לכתוב גם "שור" וגם "חמור", וא"כ חוזרת השאלה מנין שחייבים על עופות? **[רש"י מוסיף שסוסים וגמלים חייבים בכור משום שהם דומים ל'פרט' (= "שור או חמור") משני צדדים, 1. הם 'בעלי חיים', 2. נבלתם מטמאה במגע ובמשא, אבל עופות שדומים רק מצד שהם 'בעלי חיים' אינם חייבים בכור].**

אלא אמר קרא: אלא לא לומדים זאת מ'כלל ופרט וכלל', אלא מכך שנאמר "בְּעַל הַבּוֹר יִשְׁלַם כֶּסֶף יָשִׁיב לְבַעְלֵי וְהִמַּת יְהוָה לוֹ", כלומר שבעל הבור חייב על כל מה ששייך בו מיתה, וזה כולל את כל בעלי החיים.

קושיא: בין לרבנן וכו': אם חייבים רק על מה ששייך בו מיתה, א"כ קשה גם לרבנן הסוברים שפטורים על נזקי כלים בבור וגם לרבי יהודה הסובר שחייבים על נזקי כלים בבור - וכי כלים הם בני 'מיתה'? כלומר א"כ מדוע רבנן צריכים פסוק (= "חמור") ללמדנו שפטורים על כלים בבור, והרי כלים אינם בני 'מיתה', וכן איך רבי יהודה יכול לרבות חיוב כלים בבור והרי לא על זה נאמר "והמת יהיה לו".

תירוץ: **אמרי:** שבירתם של הכלים זו היא 'מיתתם', ולכן רבנן סוברים ש"חמור" בא למעט כלים משום שאמנם שבירתם היא מיתתם אבל הם אינם בני מיתה ממש כמו חמור, ו"שור" בא למעט אדם שאינו מין בהמה, ומכאן אמרו חכמים לעיל 'שור ולא אדם חמור ולא כלים', ולדעת רבי יהודה "או" בא לרבות כלים למרות שאינם בני מיתה ממש כמו חמור, ו"שור" בא למעט אדם שגם הוא 'בעל חי'. **(ולקמן תשאל הגמ' מדוע נאמר "חמור" לדעת רבי יהודה).**

קושיא: **ולרב** שאמר שהתורה חייבה רק על ההכל שבבור ולא על החבטה, קשה לרבי יהודה ורבנן מדוע צריך פסוקים לרבות או למעט כלים בבור, וכי כלים נשברים בהבל הבור?

תירוץ: **אמרי:** מדובר בכלים חדשים הפוקעים (= נשברים) מחמת הבל הבור.

קושיא: **האי והמת יהיה לו:** והרי הפסוק "וְהִמַּת יְהוָה לוֹ" נצרך לדרשתו של רבא ששור פסולי המוקדשין שנפדה ונפל לבור פטור, לפי שהמת לא שלו משום שנבלתו אסורה בהנאה, וא"כ אי אפשר ללמוד מפסוק זה שבעל הבור חייב על כל מה ששייך בו מיתה (= כל בעלי החיים).

אלא אמר קרא: אלא לא לומדים זאת מ"וְהִמַּת יְהוָה לוֹ", אלא מ"כֶּסֶף יָשִׁיב לְבַעְלֵי" לרבות כל דבר שיש לו בעלים ונפל לבור חייב.

קושיא: **אי הכי:** א"כ שיהיו חייבים גם על כלים ואדם שיש להם בעלים? **תירוץ:** **אמר קרא:** לכך נאמר "שור" למעט אדם שאינו מין בהמה ו"חמור" למעט כלים.

קושיא: **ולרבי יהודה** הסובר שחייבים על כלים בבור, אמנם מוכן שהתורה כתבה "שור" כדי למעט אדם, אבל מדוע התורה כתבה "חמור"?

אלא אמר רבא: באמת המילה "חמור" לדעת רבי יהודה, והמילה "שה" לגבי אבידה לדברי הכל קשה מדוע נכתבו. (= נאמר "וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְכָל אֲבֵדֹת אַחִיר אֲשֶׁר תֵּאָבֵד מִמֶּנּוּ וּמִצָּאֶתָּהּ לֹא תֹכֵל לְהַתְעִלֵם", וא"כ קשה מדוע נאמר גם חמור שור שה ושמלה בפסוקים שם, והרי כבר נאמר "לכל אבדת אחיר" שזה כולל הכל, אמנם לכולם יש סיבה למה נכתבו כמבואר במס' בבא מציעא, חוץ מ"שה" שאין לו שום לימוד).

*

מאי שור חרש וקטן: מה פירוש דברי המשנה 'שור חרש ושטה וקטן'? אם נאמר: שור של חרש או שטה או קטן – אם כן מדויק שדוקא שור חש"ו שנפל לבור חייב עליו, אבל שור של פיקח שנפל לבור פטור עליו? וזה דבר תמוה.

תירוצ: אמר רבי יוחנן: השור עצמו חרש או שטה או קטן. קושיא: **הא שור שהוא פיקח פטור:** אם הוא נפל לבור. מדוע?

תירוצ: אמר רבי ירמיה: אין לדייק מהמשנה שאם נפל שור פיקח פטור עליו, כי המשנה מתכוונת לומר: אפילו שור חרש או שור קטן חייב עליו, ואנו לא אומרים שהחרשות שלו גרמה לו ליפול או הקטנות שלו גרמה לו ליפול. ואין צורך לכתוב ששור פיקח חייב עליו כי זה דבר פשוט.

קושיא: **אמר ליה רב אחא לרבינא:** כתוב בברייתא שאם נפל לתוך הבור 'בר דעת' פטור בעל הבור, ולכאורה הכוונה לשור בר דעת דהיינו שור פיקח. וקשה על רבי ירמיה.

תירוצ: אמר ליה: אין הכוונה לשור אלא לאדם בר דעת.

קושיא: **אלא מעתה:** אם כן מדויק שדוקא על אדם בר דעת הוא פטור, אבל אם נפל אדם שאינו בר דעת הוא יהיה חייב? והרי נאמר 'שור ולא אדם'. תשובה: אלא מה הכוונה 'בן דעת' – 'מין של בן דעת' כלומר מין 'אדם' שיש לו דעת, ולכן אפילו שטה נחשב ל'מין בן דעת'.

קושיא: **אמר ליה:** והרי נאמר במפורש בברייתא שנפל לתוכו 'שור בן דעת'.

אלא אמר רבא: באמת כוונת המשנה דוקא שור חרש או שטה או קטן חייב עליו, אבל שור פיקח פטור עליו. והטעם כי הוא היה צריך לראות לאן הוא הולך ולא ליפול לבור.

תניא נמי הכי.. ומהלך בלילה: כלומר שור פיקח מהלך בלילה.

משנה: אחד שור ואחד כל בהמה: בפסוק מדובר על שור שנפל לבור ("ונפל שמה שור או חמור") אבל אין הבדל בינו לשאר בהמות וכן לחיות ועופות, רק שהפסוק דיבר על דבר הרגיל והמצוי ששור נופל לבור. וכמו שאין הבדל לגבי נפילה בבור כך אין הבדל לגבי המצוות דלהלן:

ולהפרשת הר סיני: קודם מתן תורה הוזהרו בני ישראל שהבהמות לא יתקרבו להר **"אם בְּהֵמָה אִם אִישׁ לֹא יִחְיֶה"**. לאו דוקא בהמות אלא גם חיות ועופות.

ולתשלומי כפל: הגונב בעל חיים משלם כפל. אפילו שבתורה נאמר רק שור וחמור (**"מִשּׁוֹר עַד חֲמוֹר עַד שֶׁהַחַיִּים שְׁנַיִם יִשְׁלֹם"**).

ולהשבת אבידה: אפילו שבתורה נאמר רק בהמות (**"לֹא תִרְאֶה אֶת שׁוֹר אָחִיךָ אוֹ אֶת שִׂיּוֹ נִדְחִים וְהִתְעַלְמָתָּ מֵהֶם.. וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְחֲמוֹר"**).

לפריקה: לעזור לבעל חי שיש עליו משא והוא כורע תחת המשא. אע"פ שבתורה נאמר רק חמור (**"כִּי תִרְאֶה חֲמוֹר שֹׁנֵאךָ רֹבֵץ תַּחַת מִשְׁאוֹ"**).

לחסימה: אסור לחסום בעל חי כשהוא עוסק בדישה כדי שלא יוכל לאכול בשעת הדישה. אע"פ שבתורה נאמר רק שור (**"לֹא תִחְסֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ"**).

לכלאים: אסור להרביע שני מיני בעלי חיים, אפילו שבתורה נאמר רק בהמות (**"בְּהֶמְתָּךְ לֹא תִרְבִּיעַ כְּלָאִים"**). וכן אסור לחרוש בשני מיני בעלי חיים ביחד, אפילו שבתורה נאמר רק שור וחמור (**"לֹא תִחְרֹשׁ בְּשׁוֹר וּבְחֲמֹר יַחְדָּו"**).

ולשבת: אדם מצווה על שביתת בעלי החיים שלו בשבת. אפילו שבתורה מוזכרות רק בהמות (**"לֹא תַעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתְּךָ וְעַבְדְּךָ וְאַמְתְּךָ וְשׁוֹרְךָ וְחֲמֹרְךָ וְכָל בְּהֶמְתְּךָ"**).

גמרא: הגמרא מכארת מניין שכל בעלי החיים שווים בכל אחד מהדברים שמנתה המשנה?

לנפילת הבור: מהפסוק **"כִּסְף יִשְׁיב לְכַעְלִיו"** וכמו שלמדנו בעמוד הקודם.

להפרשת הר סיני: בתורה נאמרה בהמה "אִם בְּהֶמָּה אִם אִישׁ לֹא יִחְיֶה", חיה - בכלל בהמה (כנאמר "זֹאת הַבְּהֶמָּה אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ.. אֵיל וְצִבִּי וְיַחְמוֹר" הפסוק פתח בבהמות וסיים בחיות ללמדך שחיה בכלל בהמה). עוף - נלמד מהמילה 'אם' שבפסוק.

לתשלומי כפל: כמו 'שאמרנו' לקמן דף סב': המשמעות של הפסוק "עַל כָּל דָּבָר שֶׁפָּשַׁע" כוללת כל דבר שפשע בו וגנב אותו שחייב עליו כפל.

להשבת אבידה: נאמר "וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְכָל אֲבֵדַת אָחִיךָ" כולל הכל.

לפריקה: נלמד בגזירה שווה משבת, מהמילה 'חמור' שנאמרה בשתי המצות.

לחסימה: נלמד בגזירה שווה משבת, מהמילה 'שור' שנאמרה בשתי המצות.

לכלאיים: איסור כלאיים של חרישה - נלמד בגזירה שווה 'שור' משבת. וכלאים של הרבעה נלמד בגזירה שווה 'בהמתך' משבת.

וגבי שבת מנלן?.. והלא שור וחמור בכלל 'כל בהמתך' היו: הרי בדברות האחרונות נאמר 'כל בהמתך' ואם כן מדוע יש צורך לפרט את 'שור וחמור' בנפרד? אלא ללמד אותך שכמו שכאן 'שור' ו'חמור' כוללים חיה ועוף (ויתבאר לקמן מניין), כך כל מקום שנאמר בו 'שור' או 'חמור' כולל גם חיה ועוף.

קושיא: אימא: הרי יש בשבת 'כלל ופרט'. והדין הוא שכשהתורה כותבת דבר באופן כללי ('ובהמתך') ולאחר מכן מפרטת ('שור וחמור') היא באה לומר שרק מה שמפורש בפרט יש לו את הדין הזה, ולא דבר אחר.

תירוץ: אמרי: נאמר בדברות האחרונות שוב כלל ('וכל בהמתך') ואם כן יש כאן כלל ופרט וכלל, והדין הוא שבכזה מקרה מדמים דברים נוספים לכלל ובתנאי שהם יהיו כעין הפרט. והיינו שאר בעלי חיים.

קושיא: ואימא מה הפרט מפורש וכו' - כתב רחמנא שור: פירוש הדברים כנ"ל בעמוד א'.

תירוץ: אלא וכל בהמתך ריבויא הוא: באמת לא לומדים בצורת לימוד של 'כלל ופרט', אלא בצורת לימוד של 'ריבוי ומיעוט', ולכן מרבים את כל בעלי החיים. הסיבה שלומדים ב'ריבוי ומיעוט' בגלל שנאמר 'וכל בהמתך'.

הרחבת הביאור: כלל ופרט - צורת לימוד זאת אומרת שהפרט הוא פירוש של הכלל, ובעיקרון אין אפשרות לדמות לפרט דברים נוספים, אבל מכיון שהתורה שוב חוזרת וכוללת היא באה לרבות רק דברים הדומים לפרט. אבל **ריבוי ומיעוט** - צורת לימוד זאת אומרת שהריבוי בא לרבות את כל הדברים הדומים, והמיעוט ממעט רק דברים מאד רחוקים, מכיון שאנו צריכים למצוא סיבה למעט ולכן אנו ממעטים דבר רחוק מאד. זאת בשונה מ'כלל ופרט' שהפרט הוא פירוש של הכלל, ואם כן שם להיפך אנו צריכים למצוא סיבה לרבות].

קושיא: וכל היכא דכתב: האם בכל מקום שכתוב לשון 'כל' זהו ריבוי? והרי לגבי אדם המעלה מעות מעשר-שני לירושלים נאמר לשון של 'כל', ולומדים אותו בצורה של 'כלל ופרט' ולא של 'ריבוי ומיעוט'.

דתינא: נאמר **"וְנִתְּנָה הַכֶּסֶף בְּכָל אֲשֶׁר תֵּאָוֶה נֶפֶשׁ בְּבִקְרָ וּבְצֵאן וּבִיין וּבִשְׂכָר וּבְכָל אֲשֶׁר תִּשְׁאַלְךָ נֶפֶשְׁךָ"**. **"בְּכָל אֲשֶׁר תֵּאָוֶה נֶפֶשְׁךָ"** זהו כלל, שמותר לקנות הכל בכסף מעשר שני. **"בְּבִקְרָ וּבְצֵאן וּבִיין וּבִשְׂכָר"** זהו פרט, שהפסוק מפרט שמותר לקנות דווקא בקר וצאן וכו'. **"וּבְכָל אֲשֶׁר תִּשְׁאַלְךָ נֶפֶשְׁךָ"** חזר הפסוק וכלל, שמותר לקנות הכל. הרי שיש לנו כאן 'כלל ופרט וכלל' ואנו מרבים רק את מה שיש בפרט, כשם שהדברים המוזכרים בפרט הם א. פרי שיוצא מפרי - דהיינו בקר וצאן נולדים מאמא שלהם, וכן יין נעשה מענבים ושכר נעשה מתמרים. ב. והם גידולי קרקע - דהיינו שענבים ותמרים גדלים מהקרקע, וכן צאן ובקר ניזונים ממה שצומח בקרקע. כך כל דבר שהוא פרי מפרי והוא גידולי קרקע אפשר לקנותו בכסף מעשר שני, אבל אסור לקנות בכסף מעשר שני דבר שאינו פרי מפרי - כגון מים ומלח, או שאינו גידולי קרקע - כגון דגים.

תירוץ: אמרי: לשון 'בכל' שנאמר במעשר שני הוא לשון של 'כלל', אבל 'כל' שנאמר בשבת הוא לשון של 'ריבוי'.

איבעית אימא: באמת 'כל' הוא לשון של 'כלל', אבל כאן יש סיבה מיוחדת מדוע הוא 'ריבוי'.

קושיא: השתא דאמרת: לאחר שאמרנו ש'וכל בהמתך' מרבה כל בעלי חיים, אם כן מדוע אמרה התורה 'בהמתך' ו'שור' ו'חמור'?

תירוץ: אמרי: ללמד על המצוות הנוספות (המובאות במשנה) בגזירה שווה (וכפי שביארנו במשנה). כגון 'שור' ללמד בגזירה שווה ל'חסימה' שגם בזה נאסר לחסום את כל בעלי החיים ולא דוקא שור.

קושיא: אי הכי אפילו אדם ליתסר: אם לומדים את כלאיים בגזירה שווה משבת שכל בעלי החיים אסורים לחרוש יחדיו, אם כן גם בן אדם יאסר לחרוש עם שאר בעלי חיים (כגון עבד), שהרי בשבת אדם מוזהר על מלאכה יחד עם שאר בעלי החיים. אך באמת הדין הוא שמותר לו לחרוש או למשוך (= להוביל קרון) יחד עם בעלי חיים.

תירוץ: אמר רב פפא פפונאי ידעי: בני מקום 'פפונא' יודעים את התשובה, והכוונה לרב אחא בר יעקב שהגיע מפפונא: נאמר "לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וְאִמָּתְךָ כָּמוֹךָ" ללמד שעבד ואמה הוקשו בפסוק לבהמות רק לענין מנוחה בשבת, אבל לא לשאר דברים.